

A váradi és szatmári római katolikus püspökség régi könyvállományának összegyűjtése, rendezése és feldolgozása (1998–2008)

EMŐDI András

E sorok írója abban a ritka szerencsében részesült, hogy két gazdag történeti könyvállománnyal rendelkező egyházi intézmény, a nagyváradi és a szatmári római katolikus püspökségek teljes könyves hagyatékának számbavételét és összegyűjtését elvégezze, továbbá feldolgozásának mikéntjét kitervelje és elkezdje. Az éppen tíz éve indult munka gyümölcsei lassan beértek: ma már többkötetnyi megjelent és készülő publikáció igazolja a befektetett munka és anyagi ráfordítás jogosultságát – a régi könyves szakma remélt megelégedésére.

Történeti háttér

Mindkét egyházmegye területét alaposan megnyirbálta a trianoni döntés, a jelzett munkálatokat a megcsonkult és püspöki központjukkal a romániai részekre jutó új egyházmegyékben kellett elvégezni. A váradi püspökség javadalmait és birtokait tekintve a történeti Magyarország egyik leggazdagabb egyházmegyéjeként közel ezeréves múltra tekint vissza, míg a szatmári újabb alapítású, az egri egyházmegyéből szakították ki 1804-ben. Az óriási területű egri egyházmegye felosztása már a 18. század során

többször is felmerült, akkor (1733–1734-ben és 1787–1788-ban) azonban az amúgy is sikertelen terv kapcsán még nem dőlt el véglegesen, hogy Szatmárnémeti vagy Nagybánya városa adjon-e otthont a leendő új intézménynek. A váradi püspökség joghatósága egykoron a nagy kiterjedésű Bihar megyén kívül Békés, Kraszna és Közép-Szolnok megyékre terjedt ki, a szatmárié a történeti Szatmár, Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung megyékre és Szabolcs egy kisebb részére. Az 1940 utáni területmódosulások nyomán mindkét egyházmegye időlegesen újra egyesült (a Dél-Biharban lévő néhány plébánia kivételével), ám 1944 és hangsúlyosan 1948 után minden tekintetben a lassú sorvadás volt sorsuk. Könyvtáraik, régi könyvállományaik – mind a központinak tekintett püspöki, káptalani, papneveldei gyűjtemények, mind a sorsukban osztozó szerzetesrendi, iskolai és plébániai könyvanyagok – részben megsemmisültek, részben államosították őket, részben elfekvő, esetenként eldugott vagyontárgyakká, később már csak leltári tételekké silányultak, a tudományos érdeklődés és hasznosulás már csak őrzési körülményeik miatt is elkerülte őket.

Váradi egyházmegye

A váradi egyházmegye és főpapsága közismerten kiemelkedő szerepet vitt a középkori és a humanista könyvkultúra területén.¹ A reformáció, a javak szekularizációja és a több mint három évtizedig tartó oszmán uralom azonban nyomtalanul elpusztított minden korábbi tárgyi emléket. Várad egykori könyves múltjának ma már egyetlen tanúját sem, egyetlen kéziratos vagy nyomtatott kötetét sem őrzi a város, az egyházmegye. A török megszállás egyébként a protestáns korszak híres váradi kollégiumának könyvtárát is nyomtalanul megsemmisítette. 1692-ben a püspökség számára új élet kezdődött, a kora újkori, újkori könyves kultúra is ekkor vette kezdetét. Az 1998-ban megkezdett feltáró munkánk tárgya ily módon az 1948-ig tartó két és fél évszázadnyi gyarapodás és az azt követő

fél évszázados pusztulás nyomán fennmaradt könyvállomány volt.

Vázlatosan áttekintve az 1692 utáni korszakban gyarapodó egyes gyűjteményeket, a következő kép tárul elénk:

– *A székeskáptalan könyvtárát* tekinthetjük talán a legkorábbinak, a mindenkori püspöki székesegyház (az olasz városrészben lévő Szent Brigitta, később az újbárosi Szent László templom) sekrestyéjében, majd 1780-tól a ma már bazilikai rangot viselő Nagyboldogasszony székesegyház kezdetől könyvtári termekként működő – a kápolna feletti második emeleten lévő – helyiségeiben helyezték el. A gyűjtemény gyarapodása jól nyomon követhető a possessor-bejegyzések és a fennmaradt 18. század végi és a 19. század első feléből datált könyvtári katalógusok alapján. E századok fordulóján 3000, a 19. század közepén 5000 kötet körüli volt az állománya. A könyvtár az első világháborúig háborítatlanul gyarapodott,² majd az 1970-es évekig gyakorlatilag érintetlenül vészelte át az egyházmegyét ért folyamatos változásokat a körülbelül 15 000 kötetes könyvanyag. Kevésbé ismert és amúgy egyházi tulajdonú épületben, templomban lévő gyűjteményként elkerülték a háború utáni államosítási hullámok. Igen sajnálatos, hogy ebből a teljesen épségben fennmaradt állományból 1981–82-ben „adományozás” útján a bukaresti Nemzeti Könyvtárba került 11 ősnymotatvány és közel száz antikva.³ E kötetek a könyvállomány 18. századi magjából valók, kimozdításuk eredeti környezetükből minden szempontból indokolatlan volt.

– *A püspökség könyvtárát* 1948-ban rendkívüli mértékű pusztulás érte. Az államosított püspöki palotát rövid idő alatt kellett átadni a hatóságoknak. Az ott lévő egyházmegyei és gazdasági levéltár, továbbá a hozzávetőleg 40 000 kötetes könyvtár sorsa megpecsételődött. A levéltárak szerencsére nem jutottak a fizikai megsemmisülés útjára, ma az állami levéltár helyi fiókjában őrzik mindkét fondot, a könyvtár azonban ebek harmincadjára jutott, jelentős

része megsemmisült, széthordták. Egy része a megyei könyvtárba került (hosszú ideig elfekvő raktári készletként), de meg kell jegyeznünk, hogy mind a mai napig jóformán egyetlen, az állomány történetével vagy a könyvanyag feltárásával foglalkozó tanulmány, közlemény sem született az intézmény jóvoltából. A püspöki könyvtár másik részét elszállították Váradról a román központi könyvvalap részére, ennek sorsa azonban ma már követhetetlen. Csekély, talán 5000 kötetnyi maradék került egy, a püspökség tulajdonában lévő gazdasági épületbe, később a székesegyházba.⁴ A könyvtár kezdeteit nyilván a 17. század utolsó éveiben kell keresni, ám az eddigi ismereteink alapján ez nem adatolható, és a fennmaradt kötetek sem bizonyítják. A könyvállomány végzetes csokulása okán 18. századi történetét egyelőre homály fedi, de a levéltári kutatások esetleg tisztázhatnák egyes vonatkozásait. Az egykori legjelentősebb állományrész – *Patachich Ádám* magánkönyvtára – még tulajdonosa révén Kalocsára került.⁵ Az őt megelőző és követő püspökök hagyatékait adatoló könyvtárjegyzékek jórészt elpusztultak, esetleg lappanganak és a további levéltári kutatás céljai lehetnének. Némi tájékoztatást nyújt későbbi gyarapodásáról a 19. század második feléből és a 20. század elejéről fennmaradt két könyvtári raktárjegyzék. A teljes címjegyzéknek azonban csak borítója, kötése maradt fenn.⁶

- Ugyancsak a püspöki palotában nyert elhelyezést az 1920-as évek végétől a *papnevelde könyvtára*. Korábban önálló épületben működött az intézmény. A gyűjteményt 1962-ig az államosított palotában, de az egyház részbeni felügyeleti jogával kezelt püspöki kápolnában zsúfolták össze, ekkor nagyobb részét a hatóság lefoglalta, kisebb részét átadták az egyháznak. Ez a talán egy-kétezer kötetes állományrész a többi könyvanyag mellé, a székesegyházba került. Történetére vonatkozóan kevés az adat. Az 1741-ben alapított szeminárium kezdetben valószínűleg a káptalan könyvtárát

használhatta, majd a század második felétől, végétől kezdett önálló könyvtárat gyarapítani. Első lajstroma 1823-ból maradt fenn, akkor hozzávetőleg 1500 kötetet számlált.⁷

- A városban lévő *szerzetesrendi könyvtárak* közül a jezsuita, a ferences és a pálos könyvtár még a 18. századi felosztási hullámok áldozatává vált, köteteik szétszóródtak. Egykori állományaik a fennmaradt abolicíós jegyzékekből részben rekonstruálhatók. A középiszkolát fenntartó *jezsuita rend* könyvanyagának (mely 1773-ban úgy 6000 kötetes lehetett) egy részét az államivá lett gimnáziumtól 1851-ben megörökölte a Királyi Jogakadémia, illetve a Premontrei Főgimnázium, ám mindkét intézmény könyvtára (ez utóbbi esetén nagyrészt a rend saját házi könyvtára is) elpusztult, illetve szétszóródott a második világháborút követő években. A *pálosok* néhány kötete egy plébánia könyvanyagában és a káptalani könyvtárban maradt fenn.⁸ Az *irgalmas rendiek* és az *orsolyiták* egykori, egyébként jelentéktelen könyvtáraitól keveset tudunk, állományaikból semmi sem maradt meg egyházi tulajdonban. Ma már csak egyetlen szerzetesrend – a *kapucinusok* – könyvtára létezik Váradon, ez azonban eredeti őrzési helyén, eredeti polcrendszeren elhelyezve és kárpát-medencei viszonylatban talán egyetlen ép kapucinus gyűjteményként. 1758-ban összeállított és ma is meglévő könyvtári katalógusa jelentős könyvtártörténeti dokumentum.⁹ A huszadik században már több mint 5000 kötetes állomány jövőbeni teljes feltárása és a könyvtárterem renoválása, esetleg idegenforgalmi nevezetességgé váló bemutatása remélhetőleg teljesíthető és vállalható feladata lesz a váradi egyházmegyének. A szilágysomlyói *minorita* rendház – valószínűleg nem túl jelentős – könyvtára nyomtalanul pusztult el a második világháború után.

Az egyházmegye romániai részén ma 58 *plébánia* van, melyből a megszűntekkel együtt 33 történeti, azaz már a 18. század folyamán is

fennállt. Könyves kutatásainkat természetesen elsősorban ezekre terjesztettük ki. Az egyházmegyével együtt a – korábban sokkal számszerűsített – plébániák is elpusztultak a 16–17. század folyamán, egyetlenként a szilágysomlyói mutat némi bizonytalan folytonosságot. Könyvtáraik így jórészt csak a 18. század elejétől-közepétől gyarapodtak, és általában érintetlenül fennmaradtak az 1940-es évek végéig. Nagyságuk erősen változó volt, a néhány tucattól a több száz kötetesig. Tény azonban, hogy selejtezés, elhasználódás vagy új épületbe költözés állandó példánycsökkenéshez vezetett a régebbi, „elavult” könyvanyag esetében már a 19. század vége előtt is. Ettől függetlenül a mainál jóval gyakoribb és szigorúbb – mindenre kiterjedő tételes leltárkészítéssel járó – esperesi és püspöki vizitációk, továbbá a 20. század második felében gyakoroltnál jóval lelkiismeretesebb korábbi értékörzés a könyvtárak fennmaradását általában biztosította. Az 1950-es évektől egészen az ezredfordulóig (!) a plébániák könyvanyagai különböző okokból és rendkívül különböző mértékben kezdtek pusztulni, elkallódní, esetenként gazdát cserélni. Kifejezetten államosító akciókról elvélve van csak tudomásunk, a plébániák esetében ez inkább a levéltáraikat érintette. Sok helyen teljesen nyoma veszett a könyvanyagnak, másutt csak töredékeit őrzik, néhány helyen azonban szinte épségben fedezhettük fel a két évszázada gyarapodó helyi bibliotékákat. Óvatos becsléssel e háromtucatnyi vidéki plébánián 1950 előtt létező egykori történeti (1850 előtt nyomtatott) könyvanyag mennyiségét 3-4000 kötetre tehetjük.

1998 őszén e vázolt könyves történeti háttérnek csak részbeni ismeretében merült fel e sorok írójában – magánkezdeményezésként – az a gondolat, hogy a székesegyház épületében összességében hat leromlott állapotú, fűtés- és elektromos hálózat nélküli teremben összezsúfolt, átláthatatlan és a levéltári maradékokkal összekeveredett mintegy 20-25 000 kötetnyi könyvet és folyóiratot a tarthatatlan állapotból kimozdítani talán lehetséges és szükséges. Pontosításra szo-

rul a helyszín. A székesegyház sekrestyéje feletti két szinten lévő káptalani hiteleshelyi és házi levéltár hat terméről van szó, melyek az iratanyag államosításakor (1962) ürültek ki, és melynek műemléki értékkel bíró 18-19. századi zárható szekrényeibe és az ideiglenesen összeállított polcaira, illetve helyszűke miatt a földön helyezték el a nyolcvanas években az összes említett (káptalani) könyvtárat és (püspöki, papneveldei) könyvtártöredéket.

E közel másfél évig (1998-1999) tartó egyszemélyes munka a könyvek válogatásával és portalanításával, a papírhulladék selejtezésével, a levéltári anyagok elkülönítésével kezdődött. Lassan – minden kötetbe belelapozva és jegyzetelve a possessorokat, tulajdonosi bélyegzőket, illetve azonosítva a gerinceken lévő leltári címkék intézményi tulajdonosait – kezdett derengeni a könyvanyag összetétele, és kezdett kialakulni néhány lehetséges forgatókönyv a rendezésről. A történet azonban valószínűleg itt véget is ért volna, ha nem sietnek segítségemre az évekig mellettem kitartó szakemberek. Elsősorban néhány *Jakó Zsigmond* professzorról kell megemlékeznem, akit (és általa az Erdélyi Múzeum-Egyesületet) *Tempfli József* püspök már 1998 decemberében felkért a szakmai felügyeletre. Jakó professzor tartalmas helyzetjelentésével ellátott kérelmet nyújtottunk be a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához (NKÖM), melyben vázoltuk a legszükségesebb tennivalókat. 1999 és 2005 között a NKÖM (később a Nemzeti Kulturális Alap útján) meghívásos pályázatok révén jelentős, mintegy 5 millió forintnyi pénzüsszeggel támogatta a rekonstrukciós munkálatokat. További anyagi támogatást kaptunk az Illyés Közalapítványtól és a budapesti Pro Professione Alapítványtól is. Ez utóbbi amellet, hogy két éven keresztül átvállalta e sorok írójának bérezését is, mind a mai napig bonyolítja könyvtárunk és levéltárunk pályázatait. 2001-től a könyvtárat társult intézményként támogatja a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem is, átvállalva a személyi költségeket. Fokozatosan felújítottuk (tatarozás, villany- és fűtésszerelés, több száz folyóméter polcrendszer

elkészíttetése, riasztóberendezés stb.) az épületben rendelkezésre álló kilenc termet (a jelzett hat mellett a káptalani könyvtárnak eredetileg is helyet adó, kápolna feletti három helyiséget), és a kialakuló tervek alapján elkezdjük a rendezést. Az a már kezdetben megfogant terv lépett gyakorlatba, mely szerint az összes állományból kiemelt 1801 (magyarországi nyomtatványok esetén 1851) előtti nyomtatványokat a felújított egykori káptalani könyvtártermekbe helyeznénk el. A proveniencia szerinti elkülönítést természetesen alkalmazva, összességében mintegy 10 000 kötetnyi könyvből alakítottuk ki a három jelzett teremben az Egyházmegyei Műemlékkönyvtárat. A könyvek tisztításában és 1999. július 5–10-e közötti átszállításában *Sipos Gábor* kolozsvári levéltárvezető és egyetemi oktató kolléga jóvoltából történelem- és könyvtárszakos egyetemi hallgatók voltak segítségünkre. A felújított, egykori levéltári helyiségekben az újabb kori kötetek, továbbá a gazdag egyházi névtárgyújtemény, a vidéki plébániákról beszállított könyvanyag és nem utolsósorban a 60 folyóméternyi maradék levéltári állomány maradt. A műemlékkönyvtárba átszállított, megtisztított, új polcrendszerre helyezett, átlátható könyvanyag feldolgozását már 2000-ben elkezdjük. A könyvtártörténeti szempontból indokoltnak látszó, relatív épségben megmaradt káptalani könyvanyag feldolgozásával indult a munka, majd a teljes állomány kronologikus szempontokat szem előtt tartó feldolgozását végezzük a mai napig is. Első perctől az volt a fő cél, hogy e tulajdonképpen zárt, elszigetelt, egyetlen munkatárssal működő, rendkívül gyér kutatóforgalommal rendelkező könyvtárban az értékesebb, a szakma számára fontosabb állományrészek (de legalább az 1701 előtti külföldi és 1712 előtti hazai nyomtatványok) publikálása és a vonatkozó könyvtártörténeti, nyomdatörténeti vonatkozások kutatása elkezdődjék. Ebben állandó segítő partner volt az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK): jó szakmai kapcsolat jött létre a nemzeti könyvtár Régi Magyarországi Nyomtatványok kutatócsoportjával, és ennek keretében a könyvtárunkban őrzött összes 1801

előtti magyarországi nyomtatvány nyilvántartásba került. Az időközben begyűjtött idevágó vidéki nyomtatványokkal együtt mintegy 140 tétellel fog gyarapodni a váradi egyházmegye jóvoltából a készülő, kilencedik Petrik-pótkötet. Számszerűsítve: 6 ősnymtatvány,¹⁰ 266 antikva, 126 RMK, több mint 800 17. századi külföldi nyomtatvány mellett 2500 18. századi magyarországi nyomtatvány és mintegy 5000 18. századi külföldi nyomtatvány alkotja a törzsállományt. (Megjegyeznénk, hogy furcsa módon éppen a váradi egyházmegye egykori könyvállományát – a már jelzett középkori vonatkozásoktól eltekintve – a távolabbi múltban nem dolgozták fel, rájuk vonatkozó publikációk szinte egyáltalán nem születtek, holott az egyházmegye főpapságának soraiban olyan bibliofil, tudós emberek dolgoztak, mint *Ipolyi Arnold*, *Rómer Flóris*, *Fraknói Vilmos*, *Bunyitay Vince*, *Karácsonyi János*.)

2000 tavaszán, a székesegyházban végzett rendezési munkálatokkal párhuzamosan megkezdjük a vidéki plébániák megmaradt könyvállományainak átnézését, részbeni jegyzékbe foglalását és a körülményektől függően beszállításukat a gyűjtőkönyvtári feladat ellátására is tervezett új egyházmegyei könyvtárba. Mindjárt a legelső helyszín igen izgalmasnak ígérkezett, ugyanis a Tempfli püspök által három évtizeddel korábban, tenkei plébánosként az ottani templom karzatán lévő orgona mögötti falmélyedésben elrejtett teljes plébániai könyvtárat kellett – kérésére – „felfedezni”, kibontani és leltározni. A csak igen csekély károsodást szenvedő, mintegy ötszáz kötetes állomány igen változatosnak, gazdagnak mutatkozott, java az 1785-ben alapított egyházközség legelső plébánosának könyvgyűjteménye volt.

Nem részletezem a 2003 végéig tartó, alkalmoszerűen végrehajtott plébániai terepszemléket, kiszállásokat, mindössze a levéltárakkal együtt begyűjtött könyvanyagot számszerűsíténem: összesen 1249 kötetet szállítottunk be Váradra (Tenkéről 380, Szilágysomlyóról 261, Berettyószéplakról 200, Belényesről 119, Mezőtelegdről 105, Kárásztelekről 59, Bélfe-

nyérről 31, Vaskohról 21, Szalacsról 15, Zilahról 9, Biharról 8, Diószegről 7, Éradonyról 2, Micskéről 1 kötetet). A magyarcsékei – mintegy száz-kötetes – könyvtárat az időközben megszűnt plébániáról a nagyváradi Posticum katolikus egyházi központba szállította be a területileg illetékes lelkész. A három történeti váradi plébánia könyvanyagából csak az értékesebb köteteket (az úJVárosi plébániáról 10, az olasziból 17, a velenceiből 4 darabot) emeltük ki. Begyűjtésünk során alapelv volt, hogy kötelező módon átvegyük az RMK körébe tartozó köteteket, az 1701 előtti külföldi nyomtatványokat és a ritkább, esetleg unikumnak mutatkozó 18. századi magyarországi nyomdatermékeket. Ez utóbbiak azonosítását minden esetben a helyszínen végeztük el az útítárásként mindenhová magunkkal vitt Petrik-bibliográfia segítségével. Ha tehetjük és a körülmények engedték, igyekeztünk a teljes 1801 előtti anyagot a helyszínen lajstromozni (cíMLEÍrás, formátum, kötés, possessorbejegyzések). A beszállítást több esetben azonnal, néha utólag ejtettük meg. A tenkei és szilágysomlyói állomány szállítását – mennyiségük miatt – több részletben oldottuk meg. Néhány plébánia esetében gyakorlatilag a teljes fennmaradt történeti könyvanyagot beszállítottuk (Tenke, Szilágysomlyó, Belényes, Berettyószéplak, Telegd), máshol csak válogattunk a régi anyagból. Elmondhatjuk, hogy az egyházmegyében lévő könyvtárakat a teljesség igényével átnéztük, és a javát beszállítottuk az egyházmegyei könyvtárba, ahol elkülönítve, külön állományrészként tároljuk azokat. A begyűjtés során igen változatos kép alakult ki az elmúlt évtizedek alatt végbement pusztulásról és túlélésről. Teljesen megsemmisült, elkallódott könyvanyagoktól a félreeső helyiségekben tartott, dohos, penészes könyvszekrényekben tárolt könyveken át a padlásra száműzött egérrágta könyvtármaradékokon át a relatív épségben megmaradt, és gondosan tárolt könyvgyűjteményekig mindenféle helyzettel találkoztunk.

A két jelentősebb váradi plébániai könyvtárat (ÚJVáros, Olaszi) helyben őrzik ma is, beszállításuk nem volt indokolt. A jövő feladata marad

a már említett nagyváradi egykori kapucinus kolostorban (ma plébánia) lévő 4-5000 kötetes rendi könyvtár sorsának megnyugtató alakítása. Onnan még 2002 októberében a biztonságos megőrzés érdekében kiemeltük az egyetlen ősnymtatványt, 61 antikvát, 21 RMK-kötetet és 37 kötetnyi 18. századi magyarországi nyomtatványt. Ez utóbbiak majdnem mind unikumok vagy csak csekély számú ismert példánnyal rendelkező nyomtatványok.

Számszerűsítve az egyházmegyei könyvtár begyűjtött állományának (plébániák és kapucinus) értékesebb részét: 2 ősnymtatvány, 108 antikva és 93 RMK mellett közel 200 darab 17. századi külföldi nyomtatvány alkotja. Ezt hozzáadva a törzsállomány adataihoz: 8 ősnymtatvánnyal, 374 antikvával, 219 RMK-művel és 1 045 17. századi külföldi nyomdatermékkel rendelkezőnk.

Az egyházmegyei könyvtárban lévő könyvállomány nagy részéről ma már áttekintést nyújt a káptalani könyvtár történetét bemutató monográfia,¹¹ továbbá a fentebb számszerűsített régebbi könyvanyagot bemutató két katalógus.¹² A kapucinus könyvtár múltját és egykori állományát önálló kötetben adtuk közre.¹³ A váradi szemináriumi nyomda monográfiájának összeállítását számtalan új, a könyvfeldolgozás és begyűjtés során előkerült – unikum vagy utalásokból ismert, mindeddig lappangó – mű bemutatásával tudtuk gazdagítani.¹⁴ A távolabbi jövő feladata lesz zömmel levéltári források alapján (vizitációk, leltárak) feltárni az egyházmegye 18. századi alsópapságának, illetve plébániáinak könyves kultúráját.

Szatmári egyházmegye

Az 1804-ben az egri egyházmegye (akkortól főegyházmegye) területéből kiszakított új, szatmári egyházmegye könyves múltja nem dicsekedhet a váradihoz hasonló fényes középkori előzményekkel, ám ez érthető, hiszen ahhoz csak a nagyobb egyházi központok, püspöksé-

gek, székeskáptalanok jelenthettek megfelelő háttérrel. A hódoltság, a török foglalás ugyan nem érintette közvetlenül a későbbi egyházmegye területét, ám a reformáció szinte nyomtalanul eltüntette a katolikus múltat és annak tárgyi emlékeit. Ekkor alakult, közismerten jelentős református kollégiumi könyvtárainak (Szatmárnémeti, Máramarossziget) állománya, illetve azok maradványai ma a Szatmárnémetiben lévő megyei könyvtár különgyűjteményében és a kolozsvári akadémiai fiók könyvtárában kutathatók.

A katolikus jelenlét a 17. század folyamán mindössze a jezsuiták missziós munkájához köthető. A hívek lelki gondozása mellett 1636-ban rendházat és gimnáziumot is alapítottak Szatmár városában, 1687-től vezették a felsőbányai plébániát is. Az egyházmegye újkori könyves múltjának kézzelfogható emlékei a váradiéhoz hasonlóan legfeljebb a 17–18. századok fordulójáról maradtak fenn.

A központi intézmények – *püspökség, székeskáptalan, papnevelde* – mind 1804-től léteznek, így könyves múltjuk aránylag rövid. Az egri püspökségtől kapott könyvanyaggal indult fejlődésük, majd a szatmári püspökök és kanonokok adományával, hagyatékaival gyarapodtak. A mai püspöki palota 1804–1840 között több szakaszban épült fel, 1851-ig a püspökök a régi, földszintes rezidenciát lakták. A ma is létező kanonoki házak is csak később készültek el. A papnevelde kezdetben az egykori jezsuita rendház épületében nyert elhelyezést, és csak 1859-ben költözött át a püspöki palota egyik új szárnyába. E könyvtárak tehát csak a 19. század derekától kerültek végleg a ma is álló püspöki palotába.

A székeskáptalannak fennmaradt egyik datálatlan, de valószínűleg az 1830-as években összeállított, 1293 címet tartalmazó könyvtárjegyzéke¹⁵ és a püspöki líceum (a szeminárium bölcsész – később bölcsész és teológiai – osztályainak megnevezése) 1804-ben Egerből kapott könyvanyagának a lajstroma is.¹⁶ A központi intézmények könyvtárai közül azonban csak a püspökségé vált jelentőssé majd a század végén, *Schlauch*

Lőrinc püspök-bíboros ugyanis megvásárolta Török János publicista, akadémikus közismert, hungarikumokban igen gazdag, közel 10 000 kötetes könyvtárát.¹⁷ Schlauch, miután a váradi püspöki székbe nevezetett ki (1887) e gyűjteményét teljes egészében a szatmári püspökségre hagyta, és azt az 1891–1892-ben a püspöki palota kifejezetten könyvtári célra épült új szárnyában helyezték el. A könyvtár nagytermében az egyesített, 12 000 kötetnyi püspöki-káptalani könyvanyagot, a kisebbik teremben a Török-féle értékesebb könyvtárat helyezték el, ez utóbbit a Schlauch által beszerzett díszes szekrényekben. A két háború között, a megváltozott politikai és elsősorban anyagi okokból *Fiedler István* akkori püspök arra szánta el magát, hogy a könyvanyag javát bécsi antikváriumi értékesítés útján pénzzé tegye. Ekkor jutott – elsősorban a Török-féle könyvtár egy budapesti antikváriumi közvetítő révén – a pozsonyi egyetemi könyvtár tulajdonába. Az 1970-es évek adata szerint mintegy 7 000 Pozsonyban őrzött kötetben szerepel a *Bibliotheca Laurenziana* (azaz a Schlauch-Török könyvtár) bélyegzője.¹⁸

A második világháborús bombatalálatot is elszenvedő püspöki palota nagyobbik részét államosították, a megmaradt könyvanyag szinte egészében szétszóródott és elpusztult, de egy nagyobb állományrész a kolozsvári akadémiai fiók könyvtárába került.¹⁹

Az egyházmegye *szerezetesrendi könyvöröksége* – a váradi egyházmegyével összehasonlítva – sokkal gazdagabb és változatosabb.

A legkorábban idetelepült rendnek, a *jeszuitáknak* azonban nem maradt fenn értékelhető történeti könyvanyaga. Az 1773-ban feloszlott rend akkori szatmári könyvanyagát az Országos Levéltárban őrzött abolíciós jegyzékekből ismerjük.²⁰ (Nagybányai könyvtárunk is elenyészett, Szatmárnémetiben gimnáziumukat a pálosok vették át, ám rövid ténykedésüknek (1776–1786) könyves tekintetben nincs különösebb lenyomata.) A jezsuiták 1858-ban érkeztek ismét a városba, és 1949. évi feloszlásukig elsősorban oktatással foglalatostkodtak. E leg-

újabb korban gyűjtött könyvtárak anyagának némi maradékát a székesegyházi plébánia egy raktárhelyiségében őrizték meg a legutóbbi idő-
kig. Mivel régebbi eredetű könyvanyagot alig tartalmazott, állományát a Hám János Katolikus Iskolaközpont könyvtárával egy igazgatás alatt működő újabb könyvanyagot gyűjtő Egyházmegyei Könyvtárban helyezték el, számos kézikönyvét hasznosítani tudták.

A *kapisztránus ferenceseknek* az új- és legújabb korban két kolostora működött az egyházmegye területén.

Nagykároly szomszédságában, Kaplonyban, a középkori bencés kolostor helyére Károlyi Sándor 1719-ben új rendházat építtetett, melynek vezetését a *ferencesekre* bízta. Sváb katolikus telepesek már 1712-ben, majd tömegesen az 1730-as években érkeztek a faluba. A rendház könyvtára a 18. század harmadik évtizedétől töretlenül fejlődött a 20. századig, azt az 1834. évi – a kolostort is romba döntő – földrengés sem akasztotta meg, igaz, azóta többször is költöztették. Nem túl nagy állománya a szerzetesrendek feloszlása után átkerült a világi plébániaként tovább működő épület leltárába. Esetleges államosított állományrészekről, kötetekről nincs megbízható információnk, adatunk. A ma is létező mintegy 2700 kötetes állományból 2000 kötet 1851 előtti. 1701 előtt nyomtatott műveket alig tartalmaz, 18. századi anyagban azonban bővelkedik. 2008 augusztusában a ferences rend erdélyi rendtartománya (ahová 1924 óta Kaplony is tartozott) ismét birtokba vette az épületet, és remélhetőleg a templom és a Károlyi család egykori temetkezőhelyeként szolgáló altemplom mellett a könyvtár is visszakapja a műemléki környezethez illő rendeltetését, ehhez azonban korhű bútorzatot kellene készíttetni a mai ideiglenes polcrendszer helyett.

A ferencesek Szatmárnémetiben, pontosabban Németi városrészben való letelepítése 1856-ban merült fel Hám János püspök akaratának megfelelően. Halála megakasztotta az elkezdődő építkezéseket, a felépült zárdaépületet szegényházzá, majd tanítóképzővé alakították, és akként működött 1913-ig. Ekkor az egyházmegye

ismét meghívta a ferenceseket, akik szeptemberben ünnepélyesen átvették az épületet és templomát. Az első rendtagok Gyöngyösről érkeztek. Könyvtárak ekkor alakult, köteteinek zömét a gyöngyösi könyvtár duplum-példányai alkották, de szép számmal volt köztük a kassai, rozsnói, egri, máriaradnai ferences rendházak tulajdonosi bejegyzéseivel ellátott kötetek is.²¹ Nem szervesen fejlődő könyvgyűjtésről van szó tehát, hanem többféle provenienciájú, számos ferences könyvtárból esetlegesen kiemelt kötetből összeálló gyűjteményről. Értékét azonban nagyban növeli, hogy sok 16–17. századi nyomtatványt tartalmaz, és azok többsége korabeli magyarországi ferences possessor bejegyzésekkel van ellátva. A könyvtárat a rend 1949. évi feloszlása után – a már-már megszokott ferences úzusnak megfelelően – a házfőnök a templomtorony egyik helyiségébe zsúfoltatta, és a bejáratot eltorlaszoltatta. A rendszerváltásig eltelt negyven esztendő valószínűleg érintetlenül átvészelte, kibontására, portalanítására a kilencvenes évek végén került sor, majd a továbbra is Szent János plébániaként működő épület egyik helyiségében tárolták.

A *minoriták* 1687-ben érkeztek Nagybányára, ahol a Szent Miklós egyházat kapták meg javadalmaival együtt, ez utóbbiakat azonban (1687–1689 között) a helyi jezsuiták sajátították ki. Kezdetből ispotályt tartottak fenn. Konventjük 1702-től az egri (Szent Antalról nevezett) őrséghez tartozott. 1703–1706, majd 1708–1710 között a Rákóczi-szabadságharc harci cselekményei okán ideiglenesen távozni kényszerültek a városból. 1710-től Nagybányán tevékenykedett – mint házfőnök – a nagy hatású prédikátor, *Kelemen Didák* is. Az oktatásba csak a jezsuita rend feloszlása után (1773) kapcsolódhattak be, ekkor vették át a gimnázium irányítását, annak államosításáig. Könyvtárak a 18. század második évtizedétől folyamatosan gyarapodhattak, saját kolostorépületeikből annak államosítása (1949) után került a mintegy 2000–2500 kötetnyi, értékes kiadványokban bővelkedő megmaradt (teljességét tekintve kérdőjeles) állománya a Szentháromság plébániatemplom (egykori je-

zsuita templom) nyugati karzatának termeibe. A könyvtárnak két korszakból is maradt fenn katalógusa, 1749-ből és 1836–37-ből. Egykori összetétele, gyarapodása tehát jól követhető.²² A *piaristáknak* két jelentős rendházuk működött 1949 előtt az egyházmegye területén, Nagykárolyban és Máramarosszigeten. Mindkét helyre a 18. század elején (1723-ban és 1730-ban) telepedtek, tanítórendként 1725-től, illetve 1730-tól iskolákat működtettek, melyek 1923-ig zavartalanul és magas színvonalon látták el a gimnáziumi oktatás feladatát. 1940 és 1948 között ismét működhetek, majd a kommunista hatalom őket is elűzte. A piarista központokban megszokott jelentős nagyságú és a kor színvonalával lépést tartó könyvtárral rendelkeztek mindkét helyszínen. A háború után államilag lefoglalt vagy széthordott könyvtárakról kevés adatunk van.²³ A nagykárolyi gimnáziumi bibliotéka már 1944-ben jelentős károkat szenvedett, ugyanis a német hadsereg az épületet lefoglalta, a könyvanyagot felügyelet nélkül, sebtiben elköltöztették, majd 1948-ban a maradványát is államosították. A rendi könyvtárat egy évvel később, 1949-ben csonkították meg, egy részét államosították, másik része megmaradt a plébániaként tovább működő épületben. Az államosított állományrészek hihetőleg nagyobbik része a Szatmárnémetiben lévő megyei könyvtárba került.²⁴ Nagykárolyban 1885-ben 5611 kötetes volt a könyvtár, nyilván a következő fél évszázad alatt jelentős mértékben gyarapodott, majd a fenti események után hozzávetőleg 2300 kötet maradt a plébánia tulajdonában. A máramarosszigeti pusztulás mértékét nehéz felbecsülni, az eredeti, talán 2500 kötet körüli (rendi és gimnáziumi) könyvanyag, úgy tűnik, nagyobb hányada megmaradt, ugyanis az államosítás által nem érintett, eldugott épületrészben rejtették el, és ott tárolták a közelmúltig.²⁵ Rendkívüli módon nehezíti a könyvtárak egykori nagyságának felbecsülését az a körülmény, hogy az újabb kori, akár ezres nagyságrendű kötetszámmal rendelkező folyóiratokat, iskolai értesítőket nem egyértelmű módon jelezték az egykori statisztikák. Tény azonban, hogy

mindkét városban, a tovább működő plébániák felügyelete alatt megőrződött összességében (a két helyszínen együtt) mintegy 7500 kötetnyi piarista könyvtármaradvány. Ennek hozzávetőleg 40%-át a jelzett újabb kiadványok alkották.

A trianoni döntés által megcsonkított szatmári egyházmegye új területén 54 plébánia maradt, az azóta eltelt kilenc évtized alatt további 17 plébánia létesült. Ezekből azonban csak alig kéttucatnyit alapítottak a 18. század folyamán vagy a 19. század legelején. Közülük, mint láttuk, a legjelentősebbeket a már előbb említett szerzetesrendek vezették (Nagybányán a jezsuiták, Nagykárolyban és Máramarosszigeten a piaristák, Kaplonyban a ferencesek). A többi plébánia könyvtárainak gyarapodása folyamatos lehetett, ám minden jel arra mutat, hogy a váradi egyházmegyében végbement 20. századi pusztulás mértékét jóval meghaladta a szatmári egyházmegyei. Ehhez hozzájárulhatott egyrészt a katolikus hívek jelentős hányadát kitevő svábság második világháború utáni meghurcoltatásának, majd a közelmúltban végbement részleges kivándorlásának körülménye, másrészt egészen gyakorlatinak tűnő oka az is lehetett, hogy az egyházmegye az építkezések tekintetében jóval korábban a modernizmus talajára lépett, mint a váradi, a 70-es, 80-as évektől új plébániai épületek keletkeztek, és a raktári tételt képező könyvtárak egy része ekkor kallódhatott el. Ugyanakkor rendkívül sajnálatos, hogy olyan nagy hagyományokkal rendelkező plébánia könyvanyaga is szinte teljességgel elpusztult, elkallódott, mint a felsőbányai, mely a mai napig egy történelmi levegőt árasztó, impozáns, 18. századi épületben működik. Rónaszék hasonlóan romantikus, monarchiás hangulatú bányásztelepülésének modern plébániaépülete sem őrzött meg az egykori könyvtárból szinte semmit. Összességében elmondható, hogy a szatmári egyházmegye plébániai könyvtárainak múltját ma már elsősorban csak levéltári adatok, vizitációk, összeírások alapján rekonstruálhatók.

2005 tavaszán kaptam a felkérést a szatmári Főhatóságtól, hogy az egyházmegye területén

lévő könyvanyagot a helyszíneken mérjem fel, és közösen készítsünk tervet hasznosításukra, hosszú távú megőrzésükre. Hangsúlyoznom kell, hogy már a kezdeményezés tekintetében is példaértékű volt a Szatmári Püspökség pozitív hozzáállása, anyagiakat és a mindenféle támogatást nagylelkűen rendelkezésre bocsátó, a könyvanyag begyűjtésére, rendezésére, végleges elhelyezésére való törekvése. A plébániákkal, szerzetesrendekkel történő konzultáció nyomán született meg az elhatározás, hogy a plébániai könyvtárakból maradéktalanul begyűjtenénk a megmaradt köteteket, a kaplonyi ferences könyvtár és a piarista könyvanyagok helyben maradnának.

Kaplony tekintetében könnyű volt a döntés, ugyanis életerős katolikus közösségben, műemléki környezetben, idegenforgalmi potenciállal rendelkező helyszínen hasznosulhatna a könyvanyag. A körülmények szerencsésen alakultak abban a tekintetben is, hogy a közelmúltban a ferencesek ismét birtokukba vették a kolostort. A könyvállomány rendezésére, leltározására a többitől függetlenül került sor 2006–2007 során. A könyvek tisztítása után egy a teljes állományt áttekintő jegyzék, katalógus készült, melynek nyomtatásban való megjelentetése 2009 első felében várható.²⁶ A könyvanyag elhelyezése véglegesnek tekinthető, száraz, biztonságos helyiségben található, bár esztétikai okokból a jelenlegi helyett indokolt lenne egy új polcrendszer készíttetése, mivel eredeti könyvtári berendezési tárgyak, könyvszekrények vagy polcok nem maradtak fenn.

A két helyszínen lévő piarista könyvanyag tekintetében a rend előjáróival történt egyeztetés után úgy határoztunk, hogy a máramarosszigeti könyvállományt egyesítjük a nagykárolyival, és azt az utóbbi helyszínen őrizzük meg egyetlen piarista könyvtár keretében. Nagykároly minden tekintetben megfelelő helyszínnek ígérkezett, az építészeti rendkívül rangos templom és rendház méltó berendezési tárgya lett a könyvtár. A nagykárolyi könyvtármaradék hosszú ideig a templom sekrestyéje mögötti folyosón, illetve a rendház (jelenleg plébánia) emeleti átjárójában

volt fölhalmozva. 2004-ig felújították a templom sekrestyéje fölötti, barokk architektúrájú, igen tetszetős oratóriumot, és 2005-ben új, a terem stílusához igazodó polcrendszerrel látták el. A teljes itteni és a Máramarosszigetről átszállított könyvanyagot egy restaurátorcsoport szakszerűen portalanította, szükség szerint fertőtlenítette, konzerválta. 2006-ban a mintegy 7 500 kötetnyi teljes könyvállományból kiválogattuk – a már ismert szempontok szerint – az 1801 és 1851 előtti köteteket, és proveniencia szerinti elkülönítve (Nagykároly, Máramarossziget) polcra helyeztünk hozzávetőleg 4000 kötetet. (Az újabb kori köteteket – nagy mennyiségű iskolai értesítőt, ma is haszonnal forgatható kézikönyveket stb. – Szatmárnémetibe szállítottuk a Hám János Iskolaközpont könyvtárába.) 2007 nyarán igyekeztünk a könyvanyagot véglegesen elhelyezni, a korábban teljesen összekeveredett anyagból az összetartozó köteteket egymás mellé helyezni, illetve esztétikai szempontokat érvényesíteni. 2009-től tervezzük az így kialakított piarista könyvanyag raktári jegyzékét elkészíteni. A kéziratos köteteket és az ugyanitt őrzött levéltári maradékokat már korábban jegyzékbe foglalta *Koltai András*, feldolgozásuk a Piarista Központi Levéltár feladata.

A további könyvanyagról úgy határozott a püspökség, hogy a teljesen felújított püspöki palotában létesítendő Egyházmegyei Műemlékkönyvtárban egyesíti azokat. 2005 májusában és júniusában kiszállások során begyűjtöttünk minden fentebb jelzett könyvtármaradékot és könyvtárat. Az egykori püspöki és káptalani, továbbá szeminárium könyvtáraknak alig néhány doboznyi maradékát sikerült összegyűjteni, nagyobbik részét a püspöki palota épületéből. A plébániákról (mint jeleztük) meglehetősen szegényes könyvanyag került elő, általában csak néhány, esetleg néhány tucat kötet (a nagybányai Szentháromság plébániáról a jezsuita korszak után felgyülemlett mintegy 200 kötetnyi jelentősebb állomány mellett Máramarossziget, Szamosdara, Krasznabéltek, Kökényesd, Sárközújlak, Rónaszék, Aknasugatag, Láposbánya, Felsőbánya, Csomaköz, Szaniszló, Nagymajtény, Erdőd,

Túrterebes stb. plébániáiról, mindösszesen alig 150–200 kötetnyi). A Szatmárnémeti városában őrzöttek közül a már említett jezsuita könyvanyagból csak néhány tucatnyi kötetet szállítottunk át, ám örömünkre ott volt a Szent János plébánia rendkívül értékes ferences könyvtára. A sokáig elrejtett könyvanyagot az 1990-es évek végén megtisztították, 16–17. századi köteteinek kőtéseit részben konzerválták. A teljes állományt (1500–2000 kötetet) átszállítottuk a leendő műemlékkönyvtár részére. 2005 nyarán *Szelestei N. László*val átnéztük a nagybányai minorita könyvállományt is, ott kezdetben csak a korai és a művelődéstörténeti szempontok alapján fontosnak ítélt nyomtatványokat, kéziratokat és a szinte épségben megmaradt levéltárat készítettük elő szállításra. Később – 2006-ban – a püspökség döntése nyomán a teljes történeti állományt (a ferenceshez hasonlóan 1500–2000 kötet körüli mennyiséget) átszállítottuk Szatmárra.

A teljesen felújított püspöki palota emeleti folyosóján, a házikápolna és a díszterem közelében jelölte ki a főhatóság a műemlékkönyvtár céljára szánt helyiséget, melyet rövid idő alatt renováltak, és magas, a teljes falfelületet elfoglaló, az épület jellegéhez igazodó, mintegy 5000 kötetet befogadni képes polcrendszerrel láttak el. Előzetes számításaink beváltak, ugyanis körülbelül ekkora mennyiségű régi könyvanyag gyűlt össze az egyházmegyéből. 2006 márciusában polcra helyeztük az addig dobozokban tárolt, összegyűjtött könyvanyagot. Előzetesen minden kötetet megtisztítottak, fertőtlenítettek a püspökség restaurátorai és segítők,²⁷ továbbá minden kötetbe bejegyeztük a provenienciát. 2006 augusztusában és 2007 júliusában, kétszer kéthetes nyári gyakorlat keretében a Pázmány Péter Katolikus Egyetem néhány hallgatója Szelestei N. László és e sorok írójának vezetésével raktári jegyzéket készített a teljes anyagról (4498 kötet, mely közül számtalan kolligátum), továbbá a kevert állomány összetartozó kőtéteit „vadászta”, és esztétikailag élvezhetővé tette a könyvtártermet. Azóta nekifogtunk az 1701 előtti (RMK művek esetén természetesen 1712 előtti) kötetek katalógusának összeállításához.

E 800 körüli tétel különlegesebb értékeit, javát a ferences provenienciájú kötetek adják, bár a szórvány-állományokból is tekintélyes számú értékes mű került ki. Az 1801 előtti magyarországi nyomtatványokat az OSZK nyilvántartásba vette, a kilencedik Petrik-kötetet néhány innen származó tétel is fogja gazdagítani.

A szatmári egyházmegye ilyen módon létrehozott könyvtárainak állományait – a kaplonyi kivételével – még nem tudjuk egészen pontosan számszerűsíteni, hiszen feldolgozásuk még folyamatban van.

Jegyzetek

1. JAKÓ Zsigmond: Várad helye középkori könyvtártörténetünkben. In: Írás, könyv, értelmiség. Bukarest : Kriterion, 1976. 138–168.p.; Hoffmann Edith: Régi magyar bibliofilek. Hasonmás és újabb adatok. (Szerk.: Wehli Tünde). Budapest :MTA Művtört. Kut. Int., 1992. (vonatkozó részek).
2. JAKÓ Zsigmond: Várad siralmas krónika. Könyvtár- és levéltárügy Nagyváradon a múltban és a jelenben. = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum. 2004. 1–2. sz. Bp., 2005. 107–108. p.
3. SCHATZ, Elena-Maria: Incunabule. Biblioteca Națională a României. București, 1995. (ld. possessormutató); Maiorescu, Rodica: Carte veche străină sec. XVI. Catalog. Biblioteca Națională a României. București, 1996. (ld. possessormutató)
4. Vö: JAKÓ Zsigmond: Várad siralmas ... 108–111. p.
5. BOROS István: A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. Budapest : Balassi, 1994. 26–34. p.
6. E jegyzékek jelenleg az Egyházmegyei Könyvtárban található (leltári szám nélkül).
7. Acta Visitationis Canonicae in Ecclesia Cathedrali, et Venerabili Capitulo Magno-Varadinensi anno 1823 mense Martio peractae I-II. (kézirat, Nagyvárad Egyházmegyei Levéltár, leltári szám nélkül) 627–700. p.
8. EMŐDI András: A XVIII. századi erdélyi és partiumi pálos rendi könyvtárak fennmaradt kőtétei és könyvjegyzékei. In: Decus Solitudinis. Pálos évszázadok. Budapest : Szt. István Társ., 2007. 335–376. p.
9. EMŐDI András: Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században. Nagyvárad ; Budapest : OSZK, 2006. 131 p.

10. További tizenöt ősnyomtatványt a közeljövőben szolgáltat vissza a bukaresti Nemzeti Múzeum. A köteteket a hetvenes években vették át megőrzésre.
11. EMŐDI András: A nagyváradi székeskáptalan könyvtára a XVIII. században. Budapest ; Szeged, Scriptum, 2002. 433 p.
12. EMŐDI András: A nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya I. (ősnyomtatványok, XVI. sz. nyomtatványok, RMK) – II. (XVII. sz. nyomtatványok). Bp. - Nagyvárad, 2005–2008.
13. EMŐDI András: Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században. Nagyvárad ; Budapest : OSZK, 2006. 131 p.
14. EMŐDI András: A Nagyváradi Szemináriumi Nyomda 1745–1804. Nagyvárad ; Budapest : OSZK, 2004. 271 p.
15. Szatmárnémeti Egyházmegyei Műemlékkönyvtár (M 134).
16. Közölte Bura László: Könyvek és könyvtárak Szatmáron és Németiben a XVII. századtól a XIX. század közepéig. Csíkszereda, 2004. 194–218. p.
17. A könyvtár nyomtatott jegyzékét ld.: Bibliotheca Laurenziana. A szatmári egyházmegyének ... Schlauch Lőrincz ... által szatmári püspök korában kegyesen ajándékozott Török János-féle könyvtárnak névjegyzéke. Közrebocsátotta Meszlényi Gyula szatmári püspök. Szatmár, 1900; Fraknoi Vilmos: Schlauch Lőrincz szatmári püspöknek Török János által gyűjtött könyvtára. = Magyar Könyvszemle, 1877. 5–15. p.
18. SIPOS Ferenc ordinárius kézíratos feljegyzései (Egyházmegyei Levéltárban) ezt egyértelműen rögzítik.
19. A Kolozsvárra került könyvanyagban fellelhető RMK kötetekről ld. Sipos Gábor (szerk.): A kolozsvári Akadémiai Könyvtár Régi Magyar Könyvtár-gyűjteményeinek katalógusa. Kolozsvár, 2004. 589–606. p.
20. Közölte Bura László i.m. 131–183. p.
21. A könyvanyaggal együtt idekerült az egri ferences rendház könyvtárának az 1760-as években összeállított katalógusa is (Egyházmegyei Műemlékkönyvtár M 135).
22. A jegyzékek ma a szatmárnémeti Egyházmegyei Levéltárban (a Nagybányai Minorita Rendház Levéltára) és Egyházmegyei Műemlékkönyvtárban (M 126, M 133) vannak. Az 1749. évit közölte [Emődi András:] Nagybánya 1749. In: Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon. Ferences könyvtárak 1681–1750. Sajtó alá rendezte Zvara Edina. Bp. : OSZK, 2008. 199–229. p.
23. Erről KOLTAI András (Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára, Bp.) tájékoztattott a könyvtár és levéltár 2005. és 2006. évi szemrevételezését követő kézíratos jelentéseiben.
24. Ezen állományból a 16–17. századi köteteket ld. CORDEA, Marta – VASIL-MARINESCU, Paula: Cartea veche străină în Biblioteca Județeană Satu Mare. Sec. XV–XVI. Satu Mare, 1998. és Uők.: Cartea veche străină secolul XVII. Vol.I-II- Biblioteca Județeană Satu Mare. Satu Mare, 2005–. (ld. possessormutatók)
25. KOLTAI András tájékoztatása a könyvtár 2003. évi szemrevételezése után készült beszámolója alapján.
26. A rendezés és a leltározás, továbbá a katalógus ZVARA Edina (Szeged) munkája.
27. A munkát PUSKÁS Éva restaurátor irányította.

A határok legyőzése – Philipp Melanchton európai jelentősége Wittenbergtől Erdélyig

A Bretteni Melanchton Akadémia nemzetközi kiállításának célja, hogy Melanchton munkásságának sokrétű hatásából ne csak a protestáns-katolikus kapcsolatokra, hanem az egyes protestáns irányzatok közötti viszonyra is rávilágítson.

Az OSZK bejárati szintjén látható tárlatot a könyvtár kiegészítette a Régi Nyomtatványok Tára állománya néhány témához kapcsolódó kötetével is.

A tárlat megtekinthető: 2009. július 11-ig.

Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványainak teljes listáját megtalálja a www.oszk.hu oldalon a Publikációk/kiadványok menüpont alatt.

E-mail: kiadvany@oszk.hu